

კითხვა-წერის სწავლების მეთოდები

საჭირო ცნებათა წინასწარი განმარტება

ანალიზი (ბერძ. analysis დაშლა) – საგნის შესწავლა მისი ნაწილებად დაშლის გზით.

სინთეზი (ბერძ. synthesis შეერთება) – ნაწილების შეერთება, გამთლიანება;

საგნის შესწავლა მის მთლიანობაში, მისი ნაწილების ურთიერთკავშირში.

ფონემა – სამეცნიერო ბგერა (რომელიც, სხვა ბგერებთან დაპირისპირებით, ერთმანეთისგან განარჩევს ორ მსგავსი ქღერადობის სიგყვას, მაგ., **ზარი / სარი**).

გრაფემა – ასონიშანი, ანუ ფონემის პირობითი ჩანაწერი, აღნიშვნა. მარტივად – ასო.

ფონეტიკა / ფონოლოგია – ენათეცნიერების დარგები, რომლებიც შეისწავლის ფონემებს, მათ კლასიფიკაციას; მათ წარმოქმნას, ცვლილებებს („ფონეტიკური პროცესები“), სიგყვის ბგერით ფორმას, დამარცვლას, წინადადების ინტონაციას...

გრაფოლოგია, გრაფიკა – სიგყვასიგყვით: ასონიშანთმცოდნეობა, ასოთა მოხაზულობის კანონზომიერებათა შესწავლა... (მდრ. **კალიგრაფია**)

სიგყვის ფონეტიკური ფორმა – სიგყვის ქღერადობა, ანუ ბგერითი შემადგენლობა.

სიგყვის ორთოგრაფიული ხატი – სიგყვის მთლიანი გრაფიკული ფორმა, ანუ დაწერილი სიგყვის მთლიანი მოხაზულობა.

სემანტიკა – სიგყვის, წინადადების ან ტექსტის შინაარსი, მნიშვნელობა, საზრისი... უპირისპირდება ფორმას (ფონეტიკურსაც და გრიფიკულსაც). მაგ., ჩვენ სრულად აღვიქვამთ **basun** სიგყვის ფონეტიკურ ფორმასაც და გრიფიკულსაც – და ამაში ხელს არ გვიშლის ის, რომ სრულებით არ ვიცით ამ სიგყვის სემანტიკა.

სემანტიკური – ის, რაც დაკავშირებულია შინაარსთან, აზრთან, მნიშვნელობასთან.

გაწაფული კითხვა = მოქნილი კითხვა – გულისხმობს სამ მახასიათებელს:

1. სიზუსტე;
2. გაბმულობა;
3. გააზრებულობა (უფრო კონკრეტულად: წაკითხვისას შესაფერისი ინტონაცია, სასვენი ნიშნების პაუზები, ამრობრივი მახვილები...).

ფონოლოგიური უნარი („ფონოლოგიური ცნობიერება“) – ფონემების ზუსტი აღქმა და ფონემებზე სხვადასხვა მოქმედების ჩატარების უნარი (სიგყვის ზეპირად დამარცვლა, პირველი ან ბოლო ბგერის იდენტიფიცირება (ამოცნობა), სიგყვის ბგერებად დაშლა ან პირიქით - ბგერებისგან სიგყვის აწყობა...)

კოდირება – საგნის ნაცვლად მისი პირობითი აღმნიშვნელის ჩაწერა.

მაგ., ბგერის ნაცვლად - ასოსი, რიცხვის ნაცვლად - ციფრისა...

დეკოდირება – პირობითი ჩანაწერის ამოცნობა, წაკითხვა, თითქოს „გაშიფრა“.

4 ძირითადი ტიპის სავარჯიშოს ნიმუშები

1. ფონოლოგიური ანალიზი:

- რამდენი ბგერისგან შედგება სიტყვები: მზე, დედა, ჭა, თოვლი...?
- რამდენი მარცვლისგან შედგება სიტყვა ქალი? გასაქცევი?
- რომელია ერთი და იგივე ბგერა სიტყვებში მსხალი და დაუხაზა?
- მასწავლებელი შეცდომით წარმოთქვამს სიტყვას: **გრბელი**. მოსწავლეებმა უნდა ამოიცნონ, რომელი ბგერის ნაცვლად რომელი ბგერა უნდა ჩავსვათ ამ სიტყვაში.

2. ფონოლოგიური სინთეზი:

- ბგერებისგან **ლ, ა, ი, ქ** შეადგინეთ რაც შეიძლება მეტი სიტყვა.
- მასწავლებელი დამარცვლით და მარცვლებს შორის დიდი შუალედებით ამბობს სიტყვას **გა-ი-ფურ-ჩქნა**. მოსწავლეებმა უნდა გაამთლიანონ და ისე წარმოთქვან.

3. გრაფიკული ანალიზი:

- რომელი ასოებისგან შედგება სიტყვები: **მდელო, წიწილა...**
- მოძებნეთ მეექვსე ასო სიტყვაში **მასწავლებელი**.
- მასწავლებელი დაფაზე შეცდომით წერს სიტყვას: **მერცხარი**. მოსწავლეებმა უნდა ამოიცნონ, რომელი ასოს ნაცვლად რომელი ასო უნდა ჩავსვათ ამ სიტყვაში.

4. გრაფიკული სინთეზი:

- ასოებისგან **მ, გ, ე, ა, რ, ი, ბ** შეადგინეთ რაც შეიძლება მეტი სიტყვა.
- არეულად მოცემული მარცვლები **პუ, ხა, ჭა, რი** დაალაგეთ ისე, რომ მიიღო სიტყვა.
- საანბანო პერიოდში ყოველდღიურად ჩასატარებელი სავარჯიშო: მოძრავი ანბანის ასოებით წინადადების (მაგ., ლექსის სტრიქონის) აწყობა, ბოლოში აუცილებლად წერტილის დასმით (ერთი მოსწავლე დიდხანს მუშაობს დაფასთან, ამასობაში სხვები სხვა რამეს აკეთებენ; მერე მოსწავლის მიერ აწყობილ სტრიქონს დააკვირდებიან და შეასწორებენ, გედა-ქვედა ასოს გასწორების ჩათვლით; მეორე გაკვეთილზე სხვა მოსწავლე ააწყობს და ა.შ.).

კითხვა-წერის სწავლების მეთოდების

სამი ძირითადი სახეობა (ჯგუფი)

აღმავალი (სინთეზური, სინთეზურ-ანალიზური); დაღმავალი (ანალიზური);
დაღმავალ-აღმავალი (ანალიზურ-სინთეზური).

სინთეზური: მოსწავლეს თავდაპირველად ასწავლიან 33-ვე ასოს; შემდეგ ყველა ამ ასოს გამოყენებით აწყობინებენ მარცვლებს (**ბა, ბე, ბუ... გა, გი...**); შემდეგ ამ მარცვლებით აწყობინებენ სიტყვებს (**გუგა, დედა, წიწილა...**); სიტყვებით – წინადადებებს, ტექსტს (ამგვარი მეთოდის ერთი ნიმუში გადმოცემულია სულხან-საბას ლექსიკონის დანართში; მართლაც, XIX საუკუნემდე ასე ასწავლიდნენ).

33 ასო → მარცვლები → სიტყვები → წინადადება → ტექსტი.

ასეთი მეთოდები მოსწავლისთვის აუგანელია, რადგან თვეების განმავლობაში მხოლოდ ასოებს, უბრო მარცვლებს და ერთმანეთთან დაუკავშირებელ სიგყვებს აგრიალეზინებენ (ამიგომაც წკეპლებიანი ზეღამხედველი სჭირდებოღათ). ამიგომ ბუნებრივია, რომ XX საუკუნიღან წმინღად სინთემური მეთოდები თითქმის აღარსად არ გამოიყენება. მათ ნაცვლად გამოიყენება სინთემურ-ანალიზური სახის მეთოდები. ამკამად „აღმავალი“ ეწოდება სინთემურ-ანალიზური სახის მეთოდებს. „აღმავალი“ კი იმიგომ უწოდეს, რომ უმცირესი და უმარტივესი სამეგყველო ერთეულიღან (ასო) თანღათან მივღივართ უღიღეს და ურთულეს სამეგყველო ერთეულამღე (წინაღაღება, გექსტი).

სინთემურ-ანალიზური ანუ **აღმავალი**: ეს ყველაზე ცნობილი მეთოდებია – მის მიხედვიტაა აგებული პირველი კლასის სახელმძღვანელოები საქართველოში (რამღენიმე გამონაკლისის გარღა), მასწავლებლებიც ძირითაღად ამგვარ მეთოდებს იყენებენ.

წამყვანი აქაც სინთემია, ოღონღ რამღენიმე საფეხურზე ანალიზიცაა ჩართული. მასწავლებელს შემოაქვს ახალი ასო სათანაღო სურათით (მაგ., ასო **ბ** და **ბ**ღის სურათი). ამ ასოთი და აღრე ნასწავლი ასოებით აწყობენ ისეთ მარცვლებს, რომლებითაც შეღგება ახალი საყრღენი სიგყვა (**ბა-ღი**), შემღეგ კი ამ სიგყვას კვლავ ასოებაღ მღიან (ეს ანალიზია). კითხუღობენ ამ სიგყვას და სხვა სიგყვებს, წინაღაღებებს...

(სურათი+) ასო → მარცვალი → სიგყვა → ასოები → სიგყვები → წინაღაღება → გექსტი.

აღმავალი მეთოდების ღირსება ისაა, რომ მგკიცვა ბგერასა და ასოს შორის შესაბამისობის ცოღნა – ანუ ამ მეთოღით სწავლების შემთხვევაში მოსწავლეები აღვიღად ცნობენ და ამოიკითხავენ ასოებს. შეღარებით მალე აღწევენ გაწაფული კითხვის პირველ მახასიატებელს – სიზუსტეს. სამაგიეროღ, ნაკღია ის, რომ მოსწავლეებს უჭირთ ასოებისა და მარცვლების გამთღიანება სიგყვებაღ, სიგყვებისა – წინაღაღებაღ (რადგან ცალკეული ასოების აღქმაზე აქვთ თავმოყრილი მთელი ყურაღღება). ამიგომ ძალიან გვიან და არასრულყოფიღად აღწევენ გაწაფული კითხვის მეორე და მესამე მახასიატებლებს – გაბმუღობასა და გააზრებუღობას.

ანალიზურ-სინთემური ანუ **ღაღმავალ-აღმავალი**: კითხვის სწავლება იწყება არა ასოების, არამეღ მთღიანი სიგყვების სწავლებით. მოსწავლე ასო-ასო კი არ აწყობს და ამთღიანებს სიგყვას, არამეღ იმახსოვრებს მთღიანი სიგყვის ხაგს (ორთოგრაფიულ ხაგს). შემღეგ სიგყვას შღის ასოებაღ (აკეთებს ანალიზს) და ასე ეცნობა, სწავლობს თითოეულ ასოს. შეირჩევა ხშირაღღამოყენებაღი, ნაცნობი, მოკლე (ძირითაღად ერთმარცვიღიანი ან ორმარცვიღიანი) სიგყვები, თანაც ისეთები, რომელტა გატვალსახინოება, სურათით გამოხაგვა შეიღღება. ეს სიგყვები მოსწავლეს მიეწოდება შესაბამის სურათებთან ერთაღ. მოსწავლე

“კითხულობს” (სურათით ცნობს) ამ სიგყვებს და იმახსოვრებს მათ მთლიან ხაგს (ორთოგრაფიულ ხაგს). სიგყვის ხაგის დამახსოვრების შემდეგ ხდება ამ სიგყვის დაშლა შემადგენელ მარცვლებად და შემდეგ – ასოებად. შემდეგ ეს ასოები ისევ საწყის სიგყვად მთლიანდება (სინთეზი!), მაგ.:

ბალი → ბა-ლი → ბ-ა-ლ-ი → ბალი.

მერე კითხულობენ სხვა სიგყვებსა და წინადადებებს.

(სურათი+)სიგყვა → მარცვალი → ასო → სიგყვა → წინადადება → ტექსტი

მთავარი განმასხვავებელი აღმავალი მეთოდებისგან: მასწავლებელს შემოაქვს არა ახალი ასო, არამედ მთლიანი სიგყვა, მოსწავლეები (ანალიზით ანუ დაშლით) თვითონ აღმოაჩენენ ახალ ასოს. თანაც ეს ასო ცალკე კი არ მიეწოდებათ, არამედ – მთლიან სიგყვაში.

დადმავალ-აღმავალი მეთოდით სწავლებისას მოსწავლეებს გაცილებით ნაკლებად ექმნებათ ის სიძნელე, რომელიც თავს იჩენს ხოლმე აღმავალი მეთოდით სწავლებისას – ამოკითხული ასოების გამთლიანების სიძნელე. მოსწავლე ასო-ასო ან მარცვალ-მარცვალ კი არ აწყობს სიგყვებს, არამედ თავიდანვე მის მთლიან ხაგს იმახსოვრებს. ამიგომ გამთლიანება ნაკლებად სჭირდებათ. მოსწავლეები უკეთ აღწევენ გაწაფული კითხვის მეორე და მესამე მახასიათებლებს – გაბმულობასა და გააზრებულობას. მაგრამ ამ მეთოდებს სხვა ნაკლი აქვს – გვიან აღწევენ გაწაფული კითხვის პირველ მახასიათებელს – სიმუსტეს, სიგყვებს კითხულობენ შეცდომებით, ერევათ ასოთი შემადგენლობით მსგავს სიგყვებში (**კარი/კანი**). თუმცა ეს ნაკლი უფრო ადვილი დასაძლევიან, ვიდრე გამთლიანების სიძნელე.

სამოგადოდ, შეცდომებისა არ უნდა გვეშინოდეს, შეცდომებით ვსწავლობთ, უნარჩვევა თანდათან დაიხვეწება. ეს ეხება არა მარტო კითხვა-წერის სწავლებას, არამედ ყველა დარგს და ყველა საკითხს. კლასში ფსიქოლოგიური გარემო არაჯანსაღია, თუკი მოსწავლეები დაძაბულად პასუხობენ იმის გამო, რომ შეცდომისა ეშინიათ. ამის საპირისპიროდ, როცა ბავშვი ასო-ასო კითხულობს, მას ძალიან უჭირს გაბმულ წაკითხვაზე გადასვლა.

იაკობ გოგებაშვილის „დედაენა“ (1876 წლის და მომდევნო გამოცემები) სწორედ ანალიზურ-სინთეზურ მეთოდზეა აგებული. სამწუხაროდ, უცოდინრობის გამო, სახელმძღვანელოთა ავტორები და მასწავლებლები ამ კარგ მეთოდს ცვლიან სინთეზურ-ანალიზური მეთოდით, რომელიც იაკობ გოგებაშვილს ცუდ მეთოდად მიაჩნდა.

ანალიზური – იგივე **დადმავალი**, ანუ **მთლიანენობრივი** ანუ **ჰოლისტური**: „ჰოლისტური“ – ინგლისურად იგივეა, რაც „მთლიანობითი“ (რადგან ასოები მხოლოდ მთელ-მთელ სიგყვებში ისწავლება); „მთლიანენობრივი“ კი ეწოდება იმიგომ, რომ პირველადია მთლიანი ტექსტი ანუ „ენობრივი სამყარო“.

წმინდად ანალიზური მეთოდებით კითხვის სწავლება იწყება არა ასოებით, არც მთლიანი სიტყვებით, არამედ ტექსტით. მოსწავლე თავდაპირველად ეცნობა ნაბეჭდი ტექსტის სტრუქტურას (ესე იგი პარალელურად იწყება გრამატიკის ხაზიც). მუშაობა მიმდინარეობს მხოლოდ და მხოლოდ ძალიან თვალსაჩინო-კონკრეტულ დონეზე. კედელზე კიდია დიდ ფორმატზე დაბეჭდილი ტექსტები, ან, კიდევ უკეთესი, თუკი კლასში ძალიან დიდი ფორმატის წიგნებია. მოსწავლეები ყოველგვარი თეორიული განმარტების გარეშე, მხოლოდ საჩვენებელი ჯოხით ჩვენების დონეზე, ნაბიჯ-ნაბიჯ სწავლობენ, თუ რომელია: ტექსტი, სათაური, აბზაცი, სტრიქონი, სიტყვა, ბოლოს – წინადადება (საშუალოდ ორ თვეში); ხოლო საანბანო თვეებში – ასო.

მოსწავლეებისათვის მთლიანი ტექსტი თავდაპირველად გაუგებარი იეროგლიფების გაუნაწევრებელი გროვია. იწყება ამ ბუნდოვანი და მოუწესრიგებელი მთლიანობის მოწესრიგება და განაწევრება: ჯერ – აბზაცებად, შემდეგ – სტრიქონებად, შემდეგ – სიტყვებად (რომლებსაც მოსწავლეები ჯერ ვერ კითხულობენ). მოსწავლეები თანდათანობით გამოანაწევრებენ ჯერ ცალკეულ უადვილეს მოკლე სიტყვებს, რომლებსაც იცნობენ. თან ირკვევა, მერამდენე აბზაცშია ეს სიტყვა, მერამდენე სტრიქონში.

დიდ ტექსტებში თანდათან სულ უფრო და უფრო მეტი რამ ხდება გამოკვეთილი და გასაგები, მანამ, სანამ მოსწავლე მთლიანად წაიკითხავდეს (საშუალოდ, მეხუთე-მერვე თვეებში). ეს ყოველივე მყარ საფუძველს უყრის იმასაც, რომ თავიდანვე დაიძლიოს ტექსტოფობია (დიდი ტექსტების შიში), რომელიც ბრდასრულებშიც ძალიან ხშირია.

ამრიგად, ანალიზური მეთოდის მიმართულებაა:

გაუნაწევრებელ-მოუწესრიგებელი მთლიანობიდან →
სულ უფრო და უფრო განაწევრებული, მოწესრიგებული და
გამოკვეთილი ნაწილებისგან შემდგარი მთლიანობისკენ.

ეს ზედმიწევნით შეესაბამება ცნობიერების განვითარების ძირითად ფსიქოლოგიურ მიმართულებას:

დიფუზურ-სინკრეტული მთლიანობიდან →
დიფერენცირებული ნაწილებისგან შემდგარი გეშტალტისაკენ.

მასწავლებელი ხელს გააყოლებს სტრიქონს და ისე კითხულობს. მოსწავლეები იმეორებენ მასწავლებლის წაკითხულს. ნელ-ნელა მოსწავლეებს ტექსტის შინაარსი ამახსოვრდებათ; აგრეთვე, მასწავლებლის შეკითხვების მეშვეობით, იაზრებენ ამ შინაარსს – იწყება ტექსტის გააზრების ხაზიც.

შემდეგ ისწავლება მთელ-მთელი მოკლე სიტყვების ცნობა (ამ სიტყვების ორთოგრაფიული ხეგებისა – მხედველობითი მეხსიერებით), ოღონდ ცალკეული ასოების გამოუყოფლად.

მთელ-მთელ სიტყვათა მეთოდი იწყებს მოკლე, ერთმარცვლიანი (ორ-სამბგერიანი) სიტყვებით. ამგვარი სიტყვები მარცვლებითაა, ამოსაკითხად ადვილებია, მაგრამ მაინც

მთლიანი აზრიანი სიგყვებია. მაგალითად: **ია, ცა, კუ, ჭა, რუ, თხა, რძე, სკა...** ოღონდ სიგყვა უნდა ექვემდებარებოდეს სურათით გათვალსაზრისუბას, რათა სიგყვა მიწერილი ჰქონდეს სათანადო ნახაგს. (მაგალითად, სიგყვები **ძია, სიო** და მისთანანი არ გამოდგება). მოსწავლეები უყურებენ სურათს, „კითხულობენ“ ქვეშ მიწერილ სიგყვას და თავისთავად ამახსოვრდებათ სიგყვის ორთოგრაფიული ხაგი. შემდეგ მათ ეს სიგყვები სურათის გარეშე უნდა „წაიკითხონ“ (იცნონ), ასევე უნდა ამოიცნონ კონკრეტულ გექსტში.

საანბანო პერიოდში მასწავლებელს ასო პირველად შემოაქვს არა ცალკე, არამედ მთლიან სიგყვაში, მოსწავლეები (ანალიზით ანუ დაშლით) თვითონ აღმოაჩენენ ახალ ასოს.

(სურათი+)გექსტი → **სგრიქონი ანდა წინადადება** → **(სურათი+)**სიგყვა →
→ **(მარცვალი)** → **ასო**.

(მარცვალი ფრჩხილებშია, რადგან შეიძლება სულ არც იყოს)

ისევე როგორც დაღმავალ-აღმავალი მეთოდით სწავლებისას, დაღმავალი მეთოდით სწავლების დროსაც მოსწავლეებს ნაკლებად ექმნებათ ამოკითხული ასოების სიგყვებად გამთლიანების სიძნელე, რადგან მოსწავლე თავიდანვე სიგყვის მთლიან ხაგს იმახსოვრებს და თავიდანვე მიაჩვიეს მთელ-მთელი სიგყვების ამოკითხვას. თანაც ამ მეთოდით სწავლებისას მოსწავლეები უფრო ადვილად აღწევენ გაბმულობასა და გააზრებულობას. ამის გარდა ანალიზური მეთოდით სწავლება ხელს უწყობს მხედველობითი აღქმისა და მეხსიერების განვითარებას; სიგყვის მნიშვნელობის „აღმოჩენას“ განსაკუთრებული ძალისხმევის გარეშე; კითხვის მიმართ დადებითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას და, შესაბამისად, კითხვის მოგივაციის ამაღლებას.

თუმცა ამ მეთოდსაც აქვს ნაკლი – შედარებით გვიან მიიღწევა ამოკითხვის სიმუსგე; ნაკლია ისიც, რომ მოსწავლეს უჭირს ხოლმე იმ სიგყვების ამოკითხვა, რომელთა ორთოგრაფიული ხაგი ჯერ არ შეხვედრია.

იაკობ გოგებაშვილის პირველი სახელმძღვანელო (1865 წლის გამოცემა) სწორედ ანალიზურ მეთოდზე იყო აგებული. მაგრამ 1876 წლიდან იაკობმა ანალიზური მეთოდი ანალუზურ-სინთეზურით შეცვალა. რატომ? შეცვალა იძულებით. თვითონ წერს, რომ მოუძმადებელი მასწავლებლის ხელში ანალიზური მეთოდი ვერ ამართლებს (მაშინ კი მასწავლებელთა გრენინგების ჩაგარების არავითარი საშუალება არ არსებობდა; მით უმეტეს, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობა მაშინ არაპროფესიონალი იყო, ძირითადად მხოლოდ წერა-კითხვა და ანგარიში იცოდნენ). ანალიზური მეთოდები საუკეთესოა მოსწავლისთვის, ყველაზე სახალისოა, რადგან კითხვა სანახევროდ თამაშ-თამაშით ისწავლება; მოსწავლეებს ყველაზე მეგად შეაყვარებს წიგნს; მაგრამ – რთულია მასწავლებლისთვის. ამის გარდა, ანალიზური მეთოდი ძვირადღირებულია, რადგან აუცილებლად სჭირდება დიდძალი თვალსაზრისუბა, მათ შორის – დიდი ფორმაგის ფურცლებზე მსხვილად დაბეჭდილი გექსტები ან ძალიან დიდი ფორმაგის წიგნები. ამიგომ

გახდა იძულებული იაკობი, რომ პრაქტიკულად უფრო გამართლებული ანალიზურ-სინთეზური მეთოდი აერჩია.

იაკობს სიცოცხლის ბოლომდე მიაჩნდა, რომ სინთეზურ-ანალიზური მეთოდი ცუდია (წმინდად სინთეზური XIX საუკუნის ბოლოს მეცნიერებს უკვე აღარც აინტერესებდათ); ანალიზურ-სინთეზური – კარგი, ხოლო საუკეთესო კი ანალიზური მეთოდი.

XX საუკუნის მეცნიერებამ (განსაკუთრებით – გეშტალტფსიქოლოგიამ) სრულად დაადასტურა და კიდევ უფრო გააღრმავა იაკობ გოგებაშვილის ეს შეხედულება.

„ყმაწვილი ... წახალისდება. ერთი სიტყვა აღძრავს მასში მთელ რიგ სხვა სიტყვებს, სხვა საგნების მოგონებებს (დანეილ პენაკმა ამ საოცრებას „ალქიმია“ უწოდა!) და მოსწავლე იგრძნობს მასშივე კავშირს ბუნებას, ცხოვრებასა და სწავლას შორის... რასაკვირველია, ყმაწვილი კითხვას უფრო გონივრულად და უფრო ჩქარა სწავლობს... სიტყვების კითხვის დროს მასწავლებელმა სასტიკი ყურადღება უნდა მიაქციოს მასზედ, რომ ბავშვები სიტყვების ჰაზრს, მნიშვნელობას, შინაარსს გონებას ადევნებდნენ, რომ სიტყვები მათ გონებაში აღვიძებდეს საგნების სახესა, რომ იგინი არ მიეჩვივნონ უაზრო მეხანიკურ კითხვასა...“ [იაკობ გოგებაშვილი].

კითხვა-წერის სწავლების მეთოდის დაბალანსება

მაგრამ მაინც – თანამედროვე მეცნიერებამ აღიარა, რომ არ არსებობს ერთი უნივერსალური, ყველასთვის საუკეთესო მეთოდიკა. ამის მიზეზი ორია: კონკრეტული ენები ძალიან განსხვავდება ერთმანეთისგან; ის, რაც კარგია ერთი ენისთვის, შეიძლება არ გამოდგეს სხვანაირი ბუნების მქონე ენისთვის; და მეორე – ასევე განსხვავებიან ერთმანეთისგან ადამიანებიც, მათი წამყვანი უნარის ტიპი სხვადასხვაა (პ. გარდნერის მიხედვით); ის, რაც კარგია, მაგ., ენობრივი უნარის ტიპისთვის, შეიძლება არ გამოდგეს მხედველობითი თუ კისენთეტიკური ტიპისთვის.

მაგრამ თანამედროვე მეცნიერებამ მთავარი „ოქროს წესი“ დაადგინა – მეთოდი აუცილებლად დაბალანსებული უნდა იყოს.

როგორც სახელწოდება გვეუბნება, **დაბალანსება** გულისხმობს **ანალიზისა და სინთეზის შეწონასწორებას**; აგრეთვე – ასოსა და ბგერაზე მუშაობის, ანუ **ფონოლოგიისა და გრაფოლოგიის შეწონასწორებას**. გულისხმობს აგრეთვე **აქტივობათა დიდ მრავალფეროვნებას** (დაუშვებელია სულ ერთფეროვანი და სწორხაზოვანი მეთოდიკით სწავლება – ასეთ პირობებში ბავშვების დიდი ნაწილი ვერ ეღირსება მათი ტიპისთვის შესაფერის აქტივობებს).

დაბალანსებული ან დაუბალანსებელი შეიძლება იყოს როგორც სინთეზურ-ანალიზური, ისე ანალიზური და ანალიზურ-სინთეზური მეთოდები. მეთოდებმა სახელწოდებები მიიღო იმის მიხედვით, თუ რომელია მათთვის წამყვანი და უპირატესი – ანალიზი თუ სინთეზი.

პრაქტიკაში წმინდა სახით არც სინთეზური და არც ანალიზური მეთოდი არ არსებობს – ანალიზური მეთოდიც იყენებს ხოლმე სინთეზს და სინთეზურიც – ანალიზს. მაგრამ

იმისათვის, რათა მეთოდი იყოს დაბალანსებული, ეს უნდა ხდებოდეს გეგმაზომიერად და სისტემატურად – და არა აქა-იქ და შემთხვევითად. უფრო მუსტად: თუნდაც რომ მეთოდი იყოს წმინდად დადამავალი, მასში გეგმაზომიერად და სისტემატურად უნდა იყოს სინთეზის სავარჯიშოები, **საკმარისად უნდა განმტკიცდეს ბგერა-ასოს შესატყვისობა**; ესე იგი, უნდა ისწავლებოდეს ცალკეული ასოების, სიტყვის გარეშე (და არა მხოლოდ ასოები მთელ-მთელ სიტყვებში); პირიქით – აღმავალ მეთოდში გეგმაზომიერად და სისტემატურად უნდა იყოს ანალიზის სავარჯიშოები და **მუშაობა მთლიან სიტყვებზე და ტექსტებზე**; ამის გარდა, ყველა მეთოდში საკმაო ყურადღება უნდა დაეთმოს **ფონოლოგიურ სავარჯიშოთა სისტემას**.

გავრცელებულია მცდარი შეხედულება: თითქოს დადამავალ-აღმავალი მეთოდიც და აღმავალ-დადამავალი მეთოდიც თავისთავად დაბალანსებულია. ამ შეხედულებაში ორი შეცდომაა:

- I. მეთოდში ხშირად არ არის ხოლმე საკმარისი მუშაობა ანალიზზე ან სინთეზზე. მაგ., საქართველოში საყოველთაოდ დამკვიდრებული სინთეზურ-ანალიზური მეთოდი ანალიზს კი მოიცავს, მაგრამ ძალიან არასაკმარისად – არაა ანალიზის სავარჯიშოთა რეგულარული და მიზანმიმართული თანწყობა. ასევე, პირიქით, ანალიზურ-სინთეზური მეთოდი, შესაძლოა, არ მოიცავდეს საკმარის სინთეზის სავარჯიშოებს.
- II. ანალიზისა და სინთეზის შეწონასწორების დროსაც კი მეთოდი შეიძლება არ იყოს დაბალანსებული – ვინაიდან მეთოდში ფონეტიკა და გრაფიკა არ იყოს დაბალანსებული: მეთოდი არ მოიცავდეს საკმარის ფონოლოგიურ სავარჯიშოებს.

გრაფიკული მეთოდები ძალიან დაუბალანსებელია – მათში წონასწორობა ძლიერ დარღვეულია: სინთეზი და გრაფიკა მეტისმეტად სჭარბობს ანალიზსა და ფონეტიკას; მუშაობა მხოლოდ ცალმხრივ სინთეზზე და ცალმხრივ გრაფოლოგიაზე, ხოლო ანალიზი და ფონოლოგია მეტისმეტად მცირეა, ან სულ არაა.

საზოგადოდ, დაუშვებელია I კლასის დიდი ნაწილის დაყვანა ასოების (და მათემატიკაში – ციფრების) ხატვაზე და კალიგრაფიისთვის დიდი ყურადღების დათმობა. I კლასში უნდა გაიხსნეს ბავშვის ენობრივი ამროვნება (აგრეთვე – ლოგიკურ-მათემატიკური ამროვნება), ბავშვი მშობლიური ენის სამყაროს უნდა ემბაროს. ასონიშანთა და ციფრნიშანთა წერა-ხატვა კი ამას ძლიერ აფერხებს, რადგან ნ-წლიანს არ ძალუძს ერთდროულად ორ რამეზე ყურადღების გამახვილება. როცა მისი ცნობიერება უმეტესად გრაფიკით და თითების წვრილ-წვრილ მოძრაობათა კოორდინაციითაა დაკავებული, ყურადღების მიღმა რჩება მშობლიური ენაც და მათემატიკაც. მით უმეტეს, რომ ნ-წლიანთა უმრავლესობას დილების შეკვრაც კი უძნელდება. ასოებისა და ციფრების წვრილ-წვრილ ნაწილთა მოხაზვა

მათთვის იმდენად მძიმე გვირგვინია, რომ არამარტო მთელი ყურადღებითა და გონებრივი ძალისხმევით, არამედ მთელი სხეულითაც კი წერენ. ამ დროს ადგილი აღარ რჩება არავითარ ამროვნებას, შემოქმედებას, მშობლიურ ენასა თუ მათემატიკას.

ამოცანები

1. მასწავლებლის მიზანია, დაეხმაროს მოსწავლეებს ასოებსა და მათ ბგერით შესაგვეყვინებს შორის კავშირის განმკიცცეებაში. შემდეგთაგან რომელი სასწავლო ქმედება იქნება საუკეთესო ამ მიზნის მისაღწევად?

- ა) მასწ. წარმოთქვამს სიცყვათა წყვილებს, ზოგ წყვილში ერთი სიცყვა მეორდება, ზოგი კი ქღერადობით მსგავს სიცყვებს შეიცავს; მოსწავლემ უნდა ამოიცნოს, წყვილში ერთი და იგივე სიცყვა იყო თუ სხვადასხვა.
- ბ) მასწ. წარმოთქვამს სიცყვას; მოსწავლემ უნდა დაშალოს ეს სიცყვა ბგერებად და ამ ბგერებისგან ახალი სიცყვა შეადგინოს.
- გ) მასწ. ავალებს მოსწავლეებს, ჟურნალიდან ამოჭრან დიდი შრიფტით დაბეჭდილი ასოები, შემდეგ აძლევს მათ მსხვილად დაბეჭდილ სიცყვებს, რომელთა მიხედვითაც ასოებისგან უნდა შეადგინონ ეს სიცყვები.
- დ) მასწ. ყუთში ყრის მოძრავი ანბანის ასოების ბარათებს და ავალებს მოსწავლეებს, სათითაოდ ამოიღონ ბარათი, წარმოთქვან მასზე დაწერილი ასოს შესაბამისი ბგერა და დაასახელონ სიცყვა, რომელიც ამ ბგერით იწყება.

2. იმავე ასარჩევი პასუხებიდან რომელია კარგი გრაფოლოგიური სავარჯიშო?

3. იმავე ასარჩევი პასუხებიდან რომლებია კარგი ფონოლოგიური სავარჯიშოები?

- ა) (ა), (ბ); ბ) (ბ), (დ); გ) (გ), (დ); დ) (ა), (გ); ე) (ბ), (გ); ვ) (ა), (დ).

4. ანალიზური მეთოდით კითხვის სწავლებისას საყრდენ სიცყვად არ ვარგა „ღეღა“. რაგომ?

- ა) უმჯობესია, რომ საყრდენი სიცყვა უფრო მოკლე იყოს (ორბგერიანი ან სამბგერიანი).
- ბ) მრავალ პირველკლასელს ისედაც უჭირს უღედოდ სკოლაში გაძლება და ეს სიცყვა მისთვის ამაღელვებელია.
- გ) ამ სიცყვაში არ მეორდება ხმოვანი.
- დ) შეუძლებელია მისი ერთმნიშვნელოვნად გათვალსაჩინოება ანუ ნახატზე წარმოდგენა.
- ე) ამ სიცყვაში მეორდება ბგერა, თანხმოვანი.

5. ქვემოთ მოცემულია რეკომენდაციები კითხვის სწავლებასთან დაკავშირებით. გაარკვიეთ, რომელი რეკომენდაცია გვიჩვენებს, რომ აღმავალ მეთოდს დაღმავალი მეთოდის სავარჯიშოებით დაბალანსება სჭირდება?

- ა) ძირითადი ყურადღება მიმართული უნდა იყოს კითხვაში პრობლემების მქონე ბავშვების მიერ სიგყვებში ბგერების გარჩევისა და დეკოდირების ჩვევის ათვისებაზე.
- ბ) გრაფემის ფონემად დეკოდირების ჩვევების შემუშავება ბავშვისთვის საინტერესო, შინაარსიან სიგყვა-ფრაზებზე დაყრდნობით უნდა ხდებოდეს.
- გ) მთავარია სიგყვის მნიშვნელობის გაგება, რომლის საფუძველზეც მოხდება სიგყვისა და მასში შემავალი ასოების ცნობა.
- დ) დამწერლობის ანბანური სისტემის მქონე ენაში კითხვის ათვისება მიზანშეწონილია ასო-ბგერითი შესაგყვისობის პირდაპირი სწავლებით.

6. გაარკვიეთ, რა ეწოდება კითხვის სწავლების შემდეგ მეთოდებს:

I. მასწ.-ი ასწავლის მოსწავლეებს ახალ ასოს – **დ**. ის ჯერ თვითონ კითხულობს ამ ასოს, შემდეგ მოსწავლეებს აკითხებს, შემდეგ ასო-ასო აკითხებს სიგყვას – „**დ-ე-ღ-ა**“, შემდეგ მარცვლებად – „**დე-ღა**“, და ბოლოს მთლიან სიგყვას – „**დეღა**“.

II. მასწ.-ი წაიკითხავს დაფაზე მსხვილად დაწერილ წინადადებას: „**კუ სოკოსთან მიბაკუნდა**“. ჩამოკიდებს კუს სურათს წარწერით „**კუ**“ და სოკოს სურათს წარწერით „**სოკო**“. წააკითხებს მოსწავლეებს ამ სიგყვებს და იკითხავს: – რომელია საერთო ასო ამ სიგყვებში? მოსწავლეები იგყვიან „**კ**“. მასწ.-ი ამ ასოს მოაძებნინებს ჯერ ამ ორ სიგყვაში, შემდეგ კი მესამე სიგყვაშიც „**მიბაკუნდა**“, იმის მიუხედავად, რომ კლასს ჯერ არ უსწავლია **ბ** და **ღ** ასეობი. ასე ასწავლის მოსწავლეებს ახალ ასოს – **კ**. თან, გამეორების მიზნით, მოაძებნინებს ადრე ნასწავლ ასოებსაც: **ა, ი, ს, ო** და სხვა.

- ა) I - ანალიზური ანუ დაღმავალი, II - სინთეზური ანუ აღმავალი;
- ბ) I - სინთეზური ანუ აღმავალი, II - ანალიზური ანუ დაღმავალი;
- გ) I - სინთეზური, II - ანალიზურ-სინთეზური;
- დ) I - ანალიზური, II - სინთეზურ-ანალიზური;
- ე) I - სინთეზური ანუ დაღმავალი, II - ანალიზური ანუ აღმავალი;
- ვ) I - ანალიზურ-სინთეზური, II - სინთეზურ - ანალიზური.

7. გაარკვიეთ, წინარე ამოცანის რომელ ასარჩევ პასუხშია მეთოდის უამრო დასახელება – რომელიც არ არსებობს.

8. რომელი პრობლემის დასაძლევადაა კარგი წინა ამოცანის I მეთოდი?

- ა) დაწერილი სიგყვის გამთლიანებისა (ცნობილი ხუმრობაა: ბავშვმა წაიკითხა ასო-ასო „ი-ხ-ფ-ი“; ჰკითხეს: – რა ეწერა? – ბატი!).
- ბ) სამეცყველო ბგერასთან შესაბამისი ასოს დაკავშირებისა და ამ კავშირის ძლიერ განმტკიცებისა.
- გ) ბგერებად დაშლილი მოსმენილი გრძელი სიგყვის გამთლიანებისა და მთელი სიგყვის აღქმისა.
- დ) მოსმენილი სიგყვის დაშლისა ბგერებად, რათა აღქმულ იქნეს შემადგენელი ბგერები და სიგყვის ბგერითი შემადგენლობა ზუსტად იქნეს გაგონილი (მაგ.: ბალთან, ბალთან თუ ბართან?).
- ე) დაწერილ სიგყვაში ცალკეული ასოების დანახვისა და სიგყვის ზუსტად ამოკითხვისა (მაგ.: ბალთან, ბალთან თუ ბართან?).

9. რომელი პრობლემის დასაძლევადაა კარგი წინა ამოცანის II მეთოდი? – პასუხი შეარჩიეთ წინა ამოცანის სავარაუდო პასუხებიდან.

10. შემდეგთაგან რომელი სასწავლო ქმედება არ გამოდგება ფონემური ანალიზ-სინთეზის უნარის განსავითარებლად?

- ა) სიგყვაში „ცელი“ შეცვალე მესამე ბგერა ისე, რომ სხვა სიგყვა მიიღო.
- ბ) ყურადღებით მომისმინე: „ზ დ ა რ ბ ი“. რა სიგყვა ვთქვი მე?
- გ) დაშალე და ისე თქვი სიგყვა „მსხალი“.
- დ) დაასახელე პირველი ბგერა სიგყვაში „თოფლი“.
- ე) მე დაფაზე ნელა დავწერ სიგყვებს. თან ეს სიგყვები შენ უნდა წაიკითხო.

11. გაარკვიეთ, შემდეგთაგან ყველაზე მეტად რომელი უჭირს მოსწავლეს, რომელსაც კარნახით წერა უძნელდება, თუმცა ცალკეული ბგერის მოსმენისას შესაგყვის ასოს ადვილად წერს:

ა) სიგყვის გრაფიკული ანალიზი;	ბ) ასოს გადაყვანა შესაგყვის ბგერაში;
გ) ბგერის გადაყვანა შესაგყვის ასოში;	დ) სიგყვის გრაფიკული სინთეზი;
ე) სიგყვის ფონემური ანალიზი;	ვ) სიგყვის ფონემური სინთეზი.

12. გაარკვიეთ, შემდეგთაგან ყველაზე მეტად რომელი უჭირს იმ მოსწავლეს, რომელიც ასო-ასო კარგად კითხულობს, ადვილად გადაწერს დაწერილ სიგყვას, მაგრამ გაბმულად ვერ კითხულობს:

ა) სიგყვის გრაფიკული ანალიზი;	ბ) ასოს გადაყვანა შესაგყვის ბგერაში;
გ) ბგერის გადაყვანა შესაგყვის ასოში;	დ) სიგყვის გრაფიკული სინთეზი;
ე) სიგყვის ფონემური ანალიზი;	ვ) სიგყვის ფონემური სინთეზი.

13. გაეცანით I კლასის მოსწავლეებისთვის განკუთვნილ დავალებებს:

I. ჩასვი გამოგოვებული ასო:

მ-ე

ქუ-ი

II. ჩაწერე ცხოველის სახელი:

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--

III. წაიკითხე სიგევები და შეაერთე ისრებით შესაბამის ნახაგთან:

ბარი

ბალი

მასწავლებლის მიზანია, ბავშვებმა ისწავლონ, რომ ფონემას სიგევების განმასხვავებელი ფუნქცია აქვს (ცხადია, უნდა ისწავლონ პრაქტიკულად – ანუ ტერმინების გარეშე). რომელი დავალება გამოადგება მასწავლებელს ამ მიზნის მისაღწევად? – *მხოლოდ*:

- ა) III;
- ბ) II და III;
- გ) II;
- დ) I და II;
- ე) I და III;
- ვ) I;
- ზ) სამივე.

14. შემდეგთაგან რომელი არ გამოგვადგება მთლიანობითი მეთოდით კითხვის სწავლების სასარგებლო არგუმენტად?

მთლიანობითი მეთოდი ხელს უწყობს:

- ა) მხედველობითი აღქმისა და მეხსიერების განვითარებას.
- ბ) სიგევის მნიშვნელობის „აღმოჩენას“ განსაკუთრებული ძალისხმევის გარეშე.
- გ) სიგევაში ასოების გამორჩევისა და ასოების სიგევად გაერთიანების უნარის ათვისებას.
- დ) კითხვის მიმართ დადებითი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას და, შესაბამისად, კითხვის მოტივაციის ამაღლებას.

15. გაარკვიეთ, შემდეგთაგან რომელი მსაზღვრელი არ შეესაბამება წაკითხვის პროცესს (არამედ შეესაბამება წერის პროცესს, აგრეთვე ტექსტს):

- ა) მოქნილი; ბ) სწრაფი; გ) გაბმული; დ) გააზრებული;
ე) გაწაფული; ვ) გამართული; ზ) ზუსტი; თ) მექანიკური.

- თამარ მახარაძე, საგანმანათლებლო-შემოქმედებით კავშირ „ქორბუდას“ თავმჯდომარის მოადგილე, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა კავშირის თავმჯდომარე, მასწავლებელთა მწვრთნელი; ქართული ენისა და ლიტერატურის, აგრეთვე დაწყებითი (I-IV) კლასების სერტიფიცირებული მასწავლებელი;
- ზურაბ ვახანია, განათლების მეცნიერებათა აკადემიკოსი, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ფსიქოლოგიის პროფესორი; საქართველოს ფსიქოლოგთა საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილე; 40-ზე მეტი სახელმძღვანელოსა და სამეცნიერო მონოგრაფიის ავტორი; „საუკეთესო შედეგების მქონე სერტიფიცირებული მასწავლებლის“ სტატუსის მქონე 6 დარგში: ქართული ენა-ლიტერატურა, მათემატიკა, დაწყებითი განათლება, სამოქალაქო განათლება, რუსული ენა და ინგლისური ენა.